

Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (33): 150–154. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.33.15662>

13. Kharchenko, Yuliia. 2023. "'Virtuum' yak innovatsiine seredovyshe v 'tsyrovii tsyvilizatsii' (filosofsko-hnoseolohichni ta ontolohichni aspekty)" ["'Virtuum' as an Innovative Environment in 'Digital Civilization' (Philosophical-Epistemological and Ontological Aspects)"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seria: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 2 (38): 18–23. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18105>*

O. Skyba

THE ANTHROPOLOGICAL DIMENSION OF VIRTUAL REALITY

Introduction. Today, the widespread use of information and communication technologies gives rise to virtual reality, which acquires a new ontological and anthropological status. **The aim** of the article is an attempt at philosophical reflection on the anthropological dimension of virtual reality in the context of the correlation between the virtual and the real. **Research methods.** The theoretical and methodological basis of this work is a system of scientific research methods and principles: analysis and synthesis, abstraction, as well as the method of the unity of the historical and the logical, which make it possible to explore the mechanism of interaction between the real world and virtual reality, society and virtual reality. **Research results.** Throughout the 19th–20th centuries, the idea of "virtual reality" continued to develop as the idea of a certain special, intermediate state. In various fields of knowledge, these states differed across different objects—for example, in physics, it referred to a special state of micro-objects; in psychology, to a special state of subjectivity (including dreams, fantasies, altered states of consciousness, the reality of computer games, etc.); and in computing, to a specific mode of computer operation. Thus, it is precisely the ambiguity of the concept that has led to its wide application—from Niels Bohr's "virtual particles" and his complementarity principle to the world of "virtual reality" created by information technologies. The concept of virtual reality acquires an entirely new meaning with the advent of computers and the development of the Internet. **Discussion.** In virtual reality, vast and ever-changing flows of information determine its nature. Immersed through immersive technologies and complex feedback systems, individuals experience the dissolution of spatial and temporal boundaries, the erosion of cultural differences, and the emergence of new values, behaviors, language, and worldview patterns. This expansion of human living space in the information age signals a new mode of existence for both individuals and society. Meeting this challenge and fostering harmonious development requires cultivating intellectual abilities and value orientations rooted in traditional ethics. **Conclusions.** Virtual reality allows man to overcome the boundaries of space and time, provoking the creation of new value orientations, new models of behavior, and worldview stereotypes. The virtualization of part of a person's living space creates a new way of life for both the individual and society, expands human capabilities, and becomes the foundation for a new type of culture..

Keywords: virtual reality, augmented reality, virtuality, information and communication technologies (ICT), human living space, immersive technologies.

DOI:

УДК 004.8:37(045)

Н. М. Сухова

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ: ДОЛЯ ФІЛОСОФІЇ ЯК ДИСЦИПЛІНИ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Національний авіаційний університет

e-mail: n.s.nikas@nau.edu.com; ORCID: 0000-0002-2422-4397

Анотація. У статті досліджується проблема цифрової трансформації освіти та ролі філософії у підготовці молоді у вищих навчальних закладах. Показано особливості формування відповідної освітньої парадигми та нових форм комунікації під час адаптації до нових умов існування людства. Наголошено на тому, що особливе місце в формуванні світогляду та креативного мислення людини XXI століття належить освіті як основному чиннику не тільки передачі, а й адаптування наукового знання наступному поколінню. Зазначено, що різноманітні потреби сучасної людини сформували «екологію освітнього попиту», що спонукає до змін на рівні вищої освіти. При цьому ігнорується факт розбіжності принципів досягнення мети в таких галузях як економіка та освіта. Виявлено, що споживацькі цінності сучасної людини, її нездатність повноцінно проживати в інформаційному суспільстві, можуть призвести до самознищення людства через різні форми війн та техногенних і природних катастроф. Зменшення годин у навчальних планах вищих навчальних закладів щодо вивчення філософії, чи повне викорінення цієї дисципліни з навчального процесу, прискорить процеси самознищення людства. Адже саме завдяки філософії людина навчається мислити цілісно як відповідальна особистість, що сприяє новим комунікативним формам у соціумі та відповідальному ставленню до навколишнього середовища.

Ключові слова: віртуальний простір, інформаційні технології, освіта, освітні технології, особистість, humen-dizain, технонаука, цифрове суспільство, цифрова компетентність, штучний інтелект.

Вступ

Вища школа XXI ст. поступово адаптується до вимог Четвертої промислової революції, проходить складний шлях трансформації цифрової освіти. «Різноманітні потреби складають «екологію освітнього попиту», яка, з точки зору особистого розвитку, включає потреби у перевагах інтересів, талантів, навчання впродовж життя та кар'єрному

рості, що необхідно для адаптації та майбутнього працевлаштування» (Нікітенко, Метеленко, Воронкова, Васильчук 2023, 93). В Україні ідеологія «споживацтва» сприяла зміні характеру освітньої діяльності: учні і студенти перетворилися на здобувачів освітніх послуг, а вчителі молодшої і старшої шкіл та викладачі вищих навчальних закладів – на тих, хто надає ці послуги. Університети перетворюються на некомерційні підприємства з

правом надання освітніх послуг. Освіта стає лише послугою на ринку інформаційного суспільства, втративши свою головну рису – нести благо людині. Економіка вивисується над усіма галузями людського існування і диктує всім умови подальшого розвитку та проживання на планеті. Затвердження на першому плані цінностей економічного зростання та споживання призводить до віддалення людей один від одного. Спад рівня культури спілкування з іншими людьми та взаємодії з навколишнім середовищем є результатом руйнівних процесів в освіті. Серед іншого, небезпечними є тенденції скорочення і навіть виключення з навчальних планів та освітніх програм такої фундаментальної дисципліни гуманітарного циклу, як філософія, для здобувачів технічних спеціальностей і не лише.

Якщо раніше ми говорили про те, що потрібно вирішувати проблему інтеграції людської свідомості в цифровий світ, то сьогодні ми спостерігаємо перші результати такої інтеграції. Війни, конфлікти на релігійному чи етнічному підґрунті, зростання зубожіння населення і т.д. – це лише перші прояви простору нового світу, де гіпертрофується розвиток комп'ютерних технологій та штучного інтелекту, а гуманітарним наукам відводиться все менше місця в закладах освіти. Здатність критично мислити і оцінювати хибність рішень при переході в нову епоху існування людства повинно зберегти нас від поступового самознищення і втрати людяності загальною.

Мета дослідження

Метою даного дослідження є виявлення особливостей цифрової трансформації освіти та долі філософії як гуманітарної дисципліни в мережевому суспільстві. Підставою для досягнення мети буде порівняльний аналіз різноманітних поглядів представників різних галузей знання на цю проблему.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових та філософських методів, які дають можливість аналізувати не тільки різні аспекти трансформації людської свідомості в суспільство нового типу, а й процеси зміни освітніх форм та норм проживання. За допомогою компаративного підходу є можливість зіставити між собою прогнози та передчуття дослідників щодо нових етапів вирішення нагальних проблем освітньої сфери людства і не тільки.

Результати

На долю людини XXI століття випали кардинальні зміни в усіх сферах її існування. Глобалізований світ накопичив багато проблем та питань, на які потрібно відповісти людству, щоб увійти у новий режим існування. Процеси діджиталізації та цифровізації стали потужними показниками рівня інноваційного розвитку будь-якої держави. Тому сьогодні в усіх секторах економіки, освіти, науки, культури тощо, відбуваються процеси інформатизації і цифрової трансформації.

Поняття «цифровізація» (з англ. digitalization) означає насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, системами та засобами, а також налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними. У такий спосіб унеможливується

інтегральна взаємодія віртуального та фізичного просторів. Створюється новий, третій - кіберфізичний простір (Литвинова 2020, 32). Цифрові технології активно застосовуються в усіх сферах життєдіяльності людства. Прикладом є роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект (ШІ), безпаперові технології, адитивні технології, хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо. Так поступово відбувається перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні, а діяльність людини перейшла з реального світу в світ віртуальний. Отже, цифровізація і є тією цифровою трансформацією, коли відбуваються процес перетворення наявних аналогових, чи інколи й електронних продуктів і процесів та бізнес-моделей організації, в основі якої лежить ефективне використання цифрових технологій. Тому такі процеси є досить ефективними у сфері економіки та виробництва. Це дає можливість продукувати появу нові бізнес-моделі, цифрові продукти та послуги. Для інформаційного суспільства, в якому домінує ринок послуг, цифрові державні послуги, електронний документообіг та т.ін. дійсно підвищують ефективність державного управління. З'явилися й цифрові інструменти для освіти та охорони здоров'я, які вже міцно увійшли в ужиток сучасних людей.

Цифровий світ поступово змінює світогляд людини, виштовхуючи її з фізичної реальності у віртуальну. Зацікавившись новими ІТ-технологіями та майже повністю поринувши в цифровий світ, більшість людей все більше і більше будуть віддалені від живої природи та один від одного. Нове суспільство потребує нового образу людини який би відповідав її потребам. Тому, перш за все, зміниться система освіти. Ефективним стає підготовка молодого покоління більшою мірою не для реалізації особистісного творчого потенціалу, а для відповідності запитам роботодавців. Сучасний ринок праці потребує людей, які володіють професійною мобільністю і здатні працювати у соціально непередбачуваних умовах. Відповідно до тенденцій цифрової трансформації сфери освіти, від педагогів вимагається високий рівень інформаційно-комунікаційної компетентності та глибокі знання в галузі відповідних технологій для ефективної реалізації професійної діяльності, а також досить ґрунтовної практико-орієнтованої підготовки застосування інформаційно-комунікаційних технологій та сучасних освітніх технологій (онлайн-навчання (дистанційне), «змішане навчання» (blended learning), технології організації проєктної діяльності дітей для вирішення різних видів завдань (Гаврілова, Топольник 2017, 1-14).

В Україні до 2025 року мав завершитися останній етап інформатизації освіти, згідно з законодавчими положеннями Міністерства та комітету цифрової трансформації України. Але військові дії загальмували ці зміни, і не всюди вони проходять успішно через руйнування міст та сіл, потоки біженців тощо. Процес цифровізації освіти є глибокою конвергенцією цифрових технологій з матеріальними та соціально-гуманітарними технологіями та

освітніми практиками. Тому сьогодні складно говорити про якість цифровізації в освітньому полі Українського суспільства, в якому ще локально проводяться експерименти тотальної цифровізації.

Доля філософії як предмета гуманітарного циклу набуває багато питань для освітян цифрового суспільства. Відштовхуючись від визначення поняття філософії, передбачається новий ракурс всезагального відношення людини до світів віртуального та реального, ролі і місця людини в них. Виникає багато проблем, пов'язаних із волею та свободою людини, розвитком інтуїції, формуванням особистісних рис характеру тощо. Вже сьогодні сучасна медицина зіткнулася з психічними розладами, такими, як інтернет-залежність, а проблема будь-якої залежності безпосередньо стосується волі людини, тому що тільки вольові акти в її життєдіяльності забезпечують свободу внутрішнього світу. Тільки за таких умов людина здатна приймати відповідальні рішення у нові часи випробувань людства, які безпосередньо пов'язані з виживанням, а також передачею цих знань нащадкам, яких потрібно навчити не лише досягати своєї мети будь-що, але й брати на себе відповідальність за прийняті рішення. Зазначене має стосунок до філософських проблем будь-якої епохи, і цифрова грамотність як нова навичка людини XXI ст. допоможе зрозуміти користь та загрози нових інструментів, якими передбачається вирішувати нагальні проблеми людства. Тому саме сьогодні актуальним є збільшення часу для вивчення філософії та філософських проблем наукового пізнання, в межах яких перетинаються результати наукових досліджень та творчих передчуттів представників різних галузей знання щодо подальшого існування людини та природи на планеті Земля.

Докорінна зміна світоглядних позицій, яка поступово нав'язується сучасній людині, може призвести до «увімкнення механізму самознищення» людини як біологічного виду. Часткова чи повна роботизація таких сфер, як освіта та медицина, прямо говорять про ігнорування людини як творчої особистості. В такому разі ШІ помалу «приспить» у людях навичку користуватися своєю інтуїцією, бо можна одним натиском кнопки на клавіатурі отримати згенеровану певною програмою відповідь. В результаті передбачається отримання такої людини, яка б боялася відступати від загальноприйнятих алгоритмів поведінки в цифровому суспільстві та не здатна брати відповідальність за свій вибір. Такий собі Human Design від цифрового світу з певною стратегією гармонійного вписування людини в світ віртуального життя. Але ж психічно здорові люди живуть кожен у своєму світі і не бажають розмінювати його на «цифровий концтабір». А щоб змінитися людині, необхідно звернутися до історії людства в якій є багато різноманітних підходів щодо вирішення проблем із навколишнім середовищем та собі подібними. При філософському осмисленні історичних фактів і сучасних викликів, можна буде уникнути негативних сценаріїв для людини в майбутньому. Сьогодні ж стало ясно, що ніхто з творців ШІ не гарантують, що в цифровому

суспільстві історична пам'ять людства не буде стертою частково чи повністю. Суспільство споживання, в якому людям нав'язані цінності певного ґатунку, плавно переводять нас до цифрового світу. Для багатьох це може стати пасткою з втратою здорового глузду і навіть життя. Тому сама філософія, як дисципліна гуманітарного циклу та філософські дисципліни, є особливо актуальними для вивчення у навчальних закладах різного рівня акредитації.

Обговорення

Сучасне мережеве суспільство поступово занурює людину у нові форми соціальності. За рішенням Європейської Комісії щодо необхідності до 2030 р. сформувати базові цифрові навички у 80% дорослих громадян Європейського Союзу, визначена низка питань для їхнього вирішення в призначений термін. Найбільш актуальними виявилися проблеми збирання і зберігання аналізу значних обсягів інформації для прийняття управлінських рішень в усіх галузях життєдіяльності соціуму, питання захисту цифрової інфраструктури, кібербезпеки, прав людини у цифровому просторі, інформаційно-комунікаційних технологій з урахуванням прав людини та відповідального використання цифрових ресурсів. Але без утвердження етичних норм комунікацій у віртуальному просторі, дотримання цифрового залучення громадян із різних сфер суспільної свідомості та практики, збереження рівноправності людських і технологічних ресурсів є неможливим.

Цифрова трансформація освіти стає неможливою без перегляду головного гравця цих процесів – людини. Українська дослідниця В. Воронкова, розглядаючи теоретико-методологічні та концептуальні засади становлення і розвитку цифрової людини і цифрового суспільства, наголошує на системній та інформаціологічній методології цифрової людини і цифрового суспільства як чинників розвитку Четвертої промислової революції. Цифровою В. Воронкова називає людину, яка «повинна робити все можливе, щоб виявляти активність, бути креативною і умотивованою. Взаємодія цифрової людини і цифрового суспільства включає створення умов для самоорганізації людини та розвитку компетентностей як одного з компонентів менеджменту 3.0, гнучкого та адаптивного» (Воронкова 2022, 16). Для цього від філософів очікується створення теорії гнучкого існування людини, оскільки саме філософія формує цінності для наступної епохи. Дослідницею передбачається що філософи визначать функції цієї теорії та її роль у цифровому світі. Спираючись на теорію складних адаптивних систем, В. Воронкова досить сміливо наголошує на тому, що людина у цифровому суспільстві повинна сформувати системне мислення, бути експертом у своїй справі, потужно впливати на удосконалення цифрового суспільства тощо. Це дослідження спрямоване більшою мірою на економічне зростання суспільства споживачів, керування ним заради примноження статків певних груп у суспільстві.

Українська дослідниця Л. Конотоп акцентувала увагу на тому, що у мережевому суспільстві

принципово змінюється базова побудова індивідуальності. На відміну від попередньої епохи, коли в основі зростання індивідуальності було покладено соціальний статус, сьогодні «центральною стає ідея сприйняття й аналізу інформації, без співвіднесення із соціумом» (Конотоп 2024, 11). Абсолютно справедливо дослідницею не згадується поняття «особистість», а натомість розглядається поняття «комунікативна особистість», яка є тотожною комунікативній індивідуальності людини. В інформаційному суспільстві статус людини як особистості стає не актуальним з причин особливостей віртуального простору і його взаємозв'язків із фізичним простором. У цифровому суспільстві від людини вимагаються зовсім інші навички, емоції, почуття, переживання тощо. Трансформація індивідуальності, зазначає Л. Конотоп, оформлюється як наслідок соціальної мобільності завдяки локалізації та глобалізації економіки, становлення транснаціональної фрагментарної та відкритої культури, реформування політичних інституцій, структурних змін простору і часу (Конотоп 2024, 12).

Особливу увагу проблемі збереження унікальності людської особистості в інформаційному суспільстві, трансформації її свідомості під впливом Інтернет-комунікацій приділяє українська дослідниця Л. Дротянко. Вона зазначає, що сучасні соціальні мережі стають полем викривлення та нівелювання основних характеристик особистості. Тому основну увагу дослідниця відводить ролі освітніх закладів у формуванні особливих навичок людини для успішного проживання в цифровому суспільстві. Цілком погоджуємося з позицією дослідниці, бо на сьогодні актуальним є питання не тільки збереження статусу особистості для людини, а й питання її існування на планеті. Глибоке осмислення нагальних питань та проблем сучасного світу неможливе без ґрунтовної філософської освіти сучасної людини у навчальних закладах різного рівня.

Аналізуючи можливість та наслідки використання штучного інтелекту людиною у закладах загальної середньої освіти, Д. Покришень вдається до аналізу результатів роботи ChatGPT 3.5 в роботі з підготовки до навчального процесу вчителів шкіл. Дослідник зазначає, що від них вимагається «не тільки правильне написання промптів, але і подання вхідних даних», щоб ChatGPT став ефективним помічником та асистентом вчителя із підготовки різної документації: написанні план-конспектів уроків, підготовка виховних заходів, формування тем проектів, технологічних карт проектів виконуються системою на високому рівні тощо (Покришень 2024). Тим самим дослідник натякає на поступовій зміні людини-вчителя на машину-вчителя. З часом це може відбутися, коли ШІ повністю завоює освітній простір людини і витіснить педагогічний склад із нього. Та й саме поняття педагогіки набуде зовсім іншого наповнення у віртуальному освітньому просторі. Чи зможуть майбутні педагоги читати складні тексти, робота з якими, на думку Т. Чернігівської, стимулює аналітичні навички роботи з поняттями. Тоді як аудіовізуальна інформація може тільки сприяти впитуванню інформації без її

аналітичного оброблення за рахунок простоти засвоєння образів, так само як при гіпнозі. На нашу думку, ще багато чого не сказано педагогами-практиками про наслідки трансформації особистості в «індивіда комунікуючого».

Про важливість філософського осмислення процесів цифрової трансформації суспільства та їхнього впливу на освіту і науку в сучасній Україні зазначено у звіті про діяльність АПН України. В. Кременем зроблено акцент на питаннях філософії людиноцентризму, бо саме вона є затребуваною в умовах глобалізованого інформаційно-цифрового світу та штучного інтелекту. Охарактеризувавши нові виклики та очевидні загрози цифрового світу, доповідач обґрунтував феномен людиноцентризму як метафілософського синтезу різноякісних підходів у дослідженні перспектив життєдіяльності людини, перспективи цифрової трансформації процесу її навчання, проектування індивідуальної освітньої траєкторії та організації педагогіки партнерства. Викладений аналіз інформаційних технологій цифрового світу та адаптацію й ефективно їхнє застосування в освіті і науці, водночас підкреслив позитивні аспекти діджиталізації та шляхи упередження негативних сторін. В. Кремень наголосив на потребі модернізації існуючої мережі закладів вищої освіти шляхом їхнього об'єднання, як це є в ЄС. Передбачається, що це дасть змогу підвищити їхню конкурентоспроможність і позиції в авторитетних світових університетських рейтингах, що є важливим для повоєнного відновлення України (Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2023 році. 2024). Як соціокультурний феномен, освіта завжди була найдавнішим видом культурної діяльності людини та об'єктивною суспільною цінністю. Духовно-культурний, моральний, інтелектуальний, науково-технічний та економічний потенціали будь-якого суспільства безпосередньо залежать від рівня розвитку сфери освіти. Історичний характер і суспільна природа освіти обумовлюється історичним типом суспільства, в якому формується людина як конкретно-історична істота, як особистість. І наш внутрішній духовний світ є результатом глибинної внутрішньої роботи над власними недосконалостями, прагненням до засвоєння нового знання та досвіду, а не підсумком механічного привнесення в нашу свідомість ззовні чогось об'єктивно-суспільного. Тільки тоді, коли людина виходить на високий рівень суб'єктивізації, тоді соціальні норми і цінності стають її власними принципами та переконаннями, смисложиттєвими засадами й стрижнем світогляду.

Глибокі й фундаментальні дослідження сучасних філософів щодо переходу людства у цифрову епоху – до цифрового суспільства в цифрову епоху провідних філософів сучасності – А. Баумейстер, Г. Блумер, П. Бурд'є, Дж. Ло, Б. Латур та ін. наголошують на сумнівних і асоціальних наслідках впливу сучасних соціальних мереж, звідки людина все більше і більше звикає отримувати інформацію, не піддаючи її аналізу. Дослідники одноголосно стверджують, що причиною такої ситуації є нездатність сучасної людини на високі естетичні почуття та адекватне мислення. Затримавшись на

стадії індивідуальності, людина звикла елементарно емоційно відстоювати свої переконання. В такому разі природне прагнення пізнавати щось нове забарвлюється інфантильним ставленням до нього і нездатністю брати відповідальність за свої дії та вчинки. А існуючий сьогодні Digital Competence (DigComp 2.0), поданий Європейським Союзом, містить такі блоки значущих компетентностей людини цифрового суспільства: інформаційна і медіакомпетентність, комунікативна, технічна та клієнтська компетентності (DigComp 2.0 2016). Ці компетентності, без негативних наслідків, повною мірою може набутися людина рівня особистості, яка бере відповідальність на себе і не скидає її на цифрові носії та ШІ. Без володіння філософською методологією сучасна людина не в змозі адекватно оцінити переваги й недоліки цифрового світу, тому значне місце сьогодні займають саме філософське осмислення людини і тих викликів, які надає цифрова епоха. Для цього вкрай необхідно збільшити обсяг вивчення філософії у вищих навчальних закладах, особливо у закладах підготовки педагогічних працівників. Саме їм ми довіряємо душі наступного покоління, а, відповідно, й життя на планеті Земля.

Висновки

Розглядаючи цифрову трансформацію освіти і долю філософії як дисципліни гуманітарного циклу, ми прийшли до висновку, що сучасний процес цифровізації освіти ніяк не стосується зростання духовного розвитку людини XXI століття. Розглянувши підґрунтя інформаційного суспільства, чітко проглядається той факт, що процеси цифровізації освіти тісно пов'язані із забезпеченням матеріального благополуччя людей та жорсткий контроль за ними. В процесі розвитку цифрового суспільства існує небезпека знищення людини-особистості, втрата багатьох вольових якостей та послаблення зв'язку з фізичною реальністю. Тому особливу увагу сьогодні слід приділити вирішенню існуючих проблем цифрової трансформації освіти.

На сьогодні ми бачимо, що людина не може конкурувати з ШІ в плані швидкості обробки потужного об'єму інформації. А тому ШІ може створити таку реальність, яка поглине фізичне життя людини і тоді можуть втілитися найфантастичніші проекти експериментів із людським мозком зі збільшення його потужності та можливостей. До теперішнього часу немає адекватної відповіді на питання про те, чи будуть збережені загальнолюдські цінності (воля, любов, свобода і т.ін.) та для яких потреб люди будуть використовувати знання, добутий в результаті обробки інформації ШІ, бо саме вони можуть призвести до створення цифрових концтаборів. Через це сучасний освітній простір вимагає особливого коригування у бік гуманітарних дисциплін. А якщо філософія буде заборонена для викладання у вищій школі, то ці прогнози швидко здійсняться. Пересторога з боку філософів, набуття критичного мислення, укріплення емоційного інтелекту всіма учасниками освітнього процесу є найкращою запорукою здорової атмосфери мережевої епохи.

Список літератури

1. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework>.
2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. *Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика* : монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.
3. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 61. № 5. С. 1-14.
4. Дротянко Л. Г. Унікальність людського буття у сучасних соціальних комунікаціях. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2024. № 1 (39). С. 5-10. (Серія: Філософія. Культурологія). DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-1257.39.18424>.
5. Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2023 р. (2024). (За заг. ред. В.Г. Кременя). doi: <https://doi.org/10.37472/zvit2023>
6. Нікітенко В., Метеленко Н., Воронкова В., Васильчук Т. Концепція трансформації освітньої парадигми, орієнтованої на потреби та освіту «впродовж всього життя». *Humanities Studies. Філософія. Збірник наукових праць* № 14 (91). С. 93-101. DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-11>.
7. Конотоп Л. Г. Трансформація індивідуальності в контексті сучасних комунікативних процесів. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2024. № 2 (40). С. 10-13. (Серія: Філософія. Культурологія). DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-1257.40.19271>.
8. Литвинова С. Г. Напрями цифрової трансформації освітнього процесу закладів середньої освіти України. *Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті: зб. Матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції в рамках Міжнародного освітнього форуму «Цифрова трансформація освіти»* / за ред. А. Л. Черній, І. В. Ветрова, В. С. Безрученка. Рівне: РОІППО, 2020. С. 32–35.
9. Освіта для цифрової трансформації суспільства: монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 526 с.
10. Покришень Д. Штучний інтелект в освіті: кейси використання ChatGPT 3.5. *Фізико-математична освіта*. Т.39 №1 2024. DOI: <https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i1-08> [Електронний ресурс] <https://fmo-journal.org/index.php/fmo/article/view/307>.

References

1. European Commission. 2016. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://surl.li/dwrcxz>
2. Voronkova, Valentyna, and Viktoriia Nikitenko. 2022. *Filosofia tsyvrovoi liudyny i tsyvrovoho suspilstva: Teoriia i praktyka* [Philosophy of Digital Human and Digital Society: Theory and Practice]. Lviv-Torun: Liha-Pres.
3. Havrilova, Liudmyla, and Yana Topolnyk. 2017. "Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvritni fenomeni" ["Digital Culture, Literacy, and Competence as Modern Educational Phenomena"]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia, Information technology and learning tools* 61 (5): 1–14.
4. Drotianko, Liubov. 2024. "Unikalnist liudskoho buttia u suchasnykh sotsialnykh komunikatsiakh" ["The Uniqueness of Human Existence in Modern Social Communications"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (39): 5–10. <https://doi.org/10.18372/2412-1257.39.18424>.
5. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 2024. *Zvit pro diialnist Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy u 2023 r. [Report on the Activities of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine in 2023]*. Edited by Vasyl Kremen. <https://doi.org/10.37472/zvit2023>.
6. Nikitenko, Vitalina, Nataliia Metelenko, Valentyna Voronkova, and Hennadii Vasylichuk. 2023. "Kontseptsii transformatsii osvritnoi paradyhmy, orientovanoi na potrebyky ta osvitu 'vprodovzh vsioho zhyttia'" ["The Concept of Transforming the Educational Paradigm

Oriented Toward Lifelong Learning"]. *Humanities Studies. Filosofii* 14 (91): 93–101. <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-11>.

7. Konotop, Liudmyla. 2024. "Transformatsiia individualnosti v konteksti suchasnykh komunikativnykh protsesiv" ["Transformation of Individuality in the Context of Modern Communicative Processes"]. *Visnyk Natsionalnoho aviaitsiinoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (40): 10–13. <https://doi.org/10.18372/2412-1257.40.19271>.

8. Lytvynova, Svitlana H. 2020. "Napriamy tsyvrovoi transformatsii osvithnoho protsesu zakladiv serednoi osvity Ukrainy" ["Directions of Digital Transformation of the Educational Process in Secondary Schools of Ukraine"]. In *Proceedings of the II International*

Scientific-Practical Conference 'Digital Transformation of Education', Rivne, 32–35. Edited by Andrii Chernii, Ivan V. Vietrov, and Volodymyr S. Bezruchenko. Rivne: ROIPPO.

9. *Osvita dlia tsyvrovoi transformatsii suspilstva [Education for the Digital Transformation of Society]*. 2024. Vol. 1. Edited by Vasyl Kremen, Nina Nychkalo, Larysa Lukianova, and Nataliia Lazarenko. Kyiv: Yurko Liubchenka.

10. Pokryshen, Dmytro. 2024. "Shtuchnyi intelekt v osviti: keisy vykorystannia ChatGPT 3.5" ["Artificial Intelligence in Education: Cases of Using ChatGPT 3.5"]. *Fizyko-matematychna osvita, Physical and Mathematical Education* 39 (1). <https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i1-08>.

N. Sukhova

DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION: THE FATE OF PHILOSOPHY AS A DISCIPLINE OF THE HUMANITIES CYCLE

Introduction. Higher education in the 21st century is undergoing a complex digital transformation, adapting to the demands of the Fourth Industrial Revolution. In Ukraine, consumerist ideology has redefined students as service recipients and teachers as providers, turning universities into non-commercial enterprises. As economic values eclipse ethical and cultural ones, education risks losing its humanistic mission. The marginalization of the humanities—especially philosophy—in technical curricula is especially concerning. As AI reshapes human consciousness, the erosion of critical thinking threatens the future. **The aim** of this study is to identify the key features of the digital transformation of education and to examine the role and fate of philosophy as a humanities discipline in the network society. **Research methods** combine general scientific and philosophical approaches to analyze shifts in consciousness, education, and ways of living. The comparative method helps contrast scholars' forecasts on solving urgent challenges in education and related fields. **Research results.** The 21st century has brought profound transformations across all areas of human life. Digitalization, as a core feature of innovation, is reshaping reality by merging the physical and virtual into a cyber-physical space. Human activity increasingly shifts online, changing consciousness, behavior, and communication. Education, particularly in Ukraine, reflects these shifts: students are viewed as service recipients, while universities function under market logic. This leads to the commodification of education and marginalization of the humanities, especially philosophy. At the same time, digital tools demand new competencies from educators and reshape teaching practices. Philosophy gains renewed relevance in addressing ethical, existential, and cognitive challenges posed by the digital world. Issues like internet dependence, loss of autonomy, and the erosion of human connection reveal the urgent need for critical thinking and moral reflection. Therefore, reinforcing philosophy in education is essential to help society navigate the digital transition responsibly, preserving human dignity, creativity, and the capacity for ethical choice. **Discussion.** The digital age imposes a worldview shift that may activate a "self-destruction mechanism" of humanity as a biological species. As robotization expands into education and healthcare, humans risk becoming dependent on pre-programmed responses, losing intuition and the ability to take responsibility. This creates a kind of "Human Design" – a digitally shaped personality optimized to conform to virtual norms rather than question them. To avoid this trajectory, we must return to history and philosophy, which provide diverse approaches to crises and human-environment relations. Without ethical reflection, society risks losing critical thinking, moral autonomy, and even historical memory. **Conclusions.** The digital transformation of education, while advancing control and material efficiency, fails to foster the spiritual growth of the individual. As AI gains power, there is a risk of diminishing human volition and detachment from physical reality. This raises concerns about the preservation of core values such as will, love, and freedom. To prevent dehumanizing outcomes, the education system must strengthen its focus on the humanities. Excluding philosophy could accelerate dystopian trends, while cultivating critical thinking and emotional intelligence remains key to a balanced digital future.

Keywords: virtual space, information technologies, education, educational technologies, personality, human-dizain, technoscience, digital society, digital competence, artificial intelligence.

DOI:

УДК 101.1:111.1(045)

Т. Д. СУХОДУБ

МЕТАФІЗИЧНЕ МИСЛЕННЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Центр гуманітарної освіти Національної Академії наук України

ORCID: 0000-0002-7801-8126

Анотація. У статті розглядається традиція метафізичного мислення у контексті його зіставлення з постметафізичними підходами сучасної філософії. Актуальність теми обґрунтовується необхідністю зваження у сучасному науковому дискурсі на культуру метафізичного мислення як підставу теоретичних пошуків універсальних основ людського буття. Зроблено висновок: постметафізичне мислення не замінює метафізику, а лише розширює її тематику та межі метафізичного мислення.

Ключові слова: буття, онтологія, метафізика, постметафізика, філософське мислення, категорії, розуміння.

Вступ

Історія науково-теоретичного пізнання у «новий» та «новітній» часи традиційно вкладається у три концепти – «класичної», «некласичної», «пост-некласичної» (сучасної) науки. Навіть якщо зважити на гегелівську тріаду як своєрідну й працюючу у деяких аспектах модель пізнання, то є логічно обґрунтованим очікування нового витка розвитку

теоретичного пізнання. Й на нинішньому етапі соціокультурного розвитку людства він мав би, на нашу думку, бути пов'язаним зі становленням « нової » мисленнєвої культури науковця, а саме – метафізичної.

Дійсно, наука ще з часів античності орієнтована на теоретичний тип знання, що дає всебічне, цілісне уявлення про універсальні закономірності та суттєві (тобто пов'язані із сутністю, що складає предмет